

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКА АКАДЕМІЯ МИСТЕЦТВ

На правах рукопису

СТУДНИЦЬКА Мар'яна Романівна

**СКУЛЬПТУРНИЙ ДЕКОР В АРХІТЕКТУРІ
ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ XVII-XVIIIст.**

17.00.06 — декоративне і прикладне мистецтво

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата мистецтвознавства

ЛЬВІВ — 1997

Ш 136.183(23к)

445/449

ЛННБ України ім.В.Стефаника

00761764 (V)

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Львівській академії мистецтв
Міністерства освіти України.

Науковий керівник — кандидат мистецтвознавства,
доцент Голод І.В.

Офіційні опоненти — кандидат мистецтвознавства,
доцент Любченко В.Ф.

— доктор мистецтвознавства,
ст.науковий співробітник
Тимофієнко В.І.

Провідна організація — кафедра історії та художніх
основ архітектури
Державного Університету
"Львівська Політехніка"

Захист відбудеться 12 червня 1997 року о 16 годині на
засіданні спеціалізованої вченої ради Д 04.12.01 у Львівсь-
кій академії мистецтв за адресою: 290011 м. Львів-11, вул.
Кубійовича, 38.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Львівської
академії мистецтв.

Автореферат розіслано 12 травня 1997 року.

Голова
спеціалізованої вченої ради
доктор мистецтвознавства

Запаско Я.П.

ДВ 37.869

Загальна характеристика теми. Актуальність дослідження.

Історіографія.

Важлива роль у створенні синтетичного архітектурного образу західноукраїнських будівель XVII-XVIIIст. належить декоративним елементам. У цей період декоративна організація архітектурного твору стала одною з визначальних ознак стилістичної характеристики, яскраво віддзеркалювала мистецьку культуру суспільства, процес збагачення усього українського мистецтва XVII-XVIIIст. Відбувався важливий процес, з одного боку, усвідомлення скульптурної пластики як певного національного та історичного засобу втілення художньої ідеї, з іншого – радикальна переоцінка, вибір самої традиції, змагання різних тенденцій, зумовлених сучасним художньо-естетичним контекстом. Загострена увага до архітектурної форми, пошуки різноманітності, більш виразних, складних композицій приводили з одного боку до використання зразків західноєвропейського мистецтва, з іншого – до залучення мотивів, пов'язаних з українською національною традицією. Важливо те, що цей процес не набув механічного характеру: всі запозичення, чи то місцевих художніх форм, чи новацій з європейського мистецького арсеналу, відбувалися шляхом творчого переосмислення, детального опрацювання, в результаті чого народжувалося фактично нове за формою і змістом мистецтво.

Актуальність даної дисертації полягає у спробі розв'язати, по суті, маловивчені, але надзвичайно важливі для сучасного українського мистецтвознавства проблеми пов'язані з процесами художнього розвитку західноукраїнського скульптурного декору XVII-XVIIIст., як самостійного

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

явища вітчизняної культури, що відіграло помітну роль і в європейському мистецтві. Не менш важливим є зв'язок теоретичної проблематики з пошуками, що ведуться у царині сучасної архітектурно-скульптурної практики. Помітне пожвавлення реставрації архітектурних пам'яток, насамперед сакральних, виявляє значний дефіцит історичних знань і, зокрема, знань декоративного вирішення фасадів і, особливо, інтер'єру будівлі.

Вибір теми дисертації, як і її актуальність, в певній мірі продиктовані й прикладними завданнями. Адже на стан декору архітектурних споруд все більший вплив справляє руйнівний фактор часу, у зв'язку з чим особливого значення набувають питання їх атрибуції. Величезна частина елементів пластичного декору західноукраїнської архітектури XVII-XVIIIст. не вивчалась, мистецтвознавча інформація про них не систематизувалась і не публікувалась. Зазначимо також, що на перешкоді об'єктивним критеріям продовжує стояти далеко не завжди вірна атрибуція пам'яток. Крім того, ми прийшли до висновку, що до сьогодні процеси розвитку і художні особливості західноукраїнського архітектурного декору не вкладалися в існуючі теоретичні схеми розвитку вітчизняної та європейської культур і, що найважливіше, не визначалися як цілісне і цілковито самоцінне мистецьке явище. З огляду на це вчасним буде звернення до питання історіографії.

Найбільш ранніми публікаціями на тему архітектурної пластики можна вважати історико-краєзнавчі праці, видання старих хронік, життєписи, що почали виходити у XIXст. Це, зокрема, праці О.Чоловського, С.Баронча, Яворського про пам'ятки та ансамблі архітектури. Хоча вони в незначній

мірі торкаються скульптури, однак, досить виразно окреслюють формування місцевого мистецького середовища, дають характеристики споруд.

Львівська мистецька школа привернула особливу увагу польських учених на початку ХХст. Першим спробував виділити львівське мистецтво у локальне художнє явище В. Лозинський. Мистецький Львів, в окремих випадках його скульптурні пам'ятки, стали темою публікацій В Жили, А. Бохнака, З. Горнунга, Т. Маньковського.

У дослідження мистецтва цього періоду помітний науковий внесок М. Гембаровича. Його праці містять цінні інформації атрибутивного характеру базовані на солідному вивченні архівних матеріалів. Водночас, висновки до яких приходить дослідник, зокрема атрибуції окремих пам'яток, можна вважати дискусійними.

Початок вивченняного дослідження західноукраїнської архітектури і частково скульптури припадає на останні десятиліття ХІХ-початок ХХст. Щоправда українським мистецтвознавством вирішувались, переважно, проблеми пов'язані із загально-культурними явищами, що віддзеркалювались у творах мистецтва. Зокрема, слід відзначити "Історію української культури" - працю створену видатними українськими вченими і мистецтвознавцями І. Крип'якевичем, В. Радзихевичем, М. Голубцем, С. Чарнецьким, В. Барвінським у 30-і роки та курс лекцій "Українська культура", що об'єднав праці вчених-емігрантів Д. Антоновича, Д. Чижевського, Д. Дорошенка, В. Січинського. Важливо, що у цій книзі міститься окремий розділ "Скульптура", в якому хоча й побіжно, але фахово розпочинається наукове опрацювання українських скульптурних пам'яток і, зокрема, пам'яток скульптурного декору. Такою ж

послідовність позначена двохтомна "Історія українського мистецтва" В. Січинського. Великий обсяг фактичного матеріалу про декоративну різьбу іконостасів та глибоке його осмислення знаходимо у книзі М. Драгана "Українська декоративна різьба XVI-XVIIIст.". Жовківськ.й мистецький осередок освітлений В. Свенціцькою, яка також уклала цікавий словник майстрів.

Чи не єдиним найбільш повним дослідженням, з великою кількістю ілюстративного матеріалу та аналізом широкого кола пам'яток, до сьогодні залишається "Історія українського мистецтва" в 6-ти томах. Щодо предмету 1, головне, об'єкту нашого дослідження, то у цій фундаментальній праці скульптура XVII-XVIIIст. на західноукраїнських землях виділена в окремий розділ, у написанні якого брав активну участь львівський дослідник Д. Кравич. Аналізуючи цю працю, багату на скульптурні пам'ятки, імена скульпторів, маємо все ж таки зауважити - власне скульптурний декор, декоративне вирішення західноукраїнської архітектури XVII-XVIIIст. має епізодичний характер і часто губиться поміж статуарними творами.

В останні десятиліття інтенсивну роботу в плані систематизації та атрибуції пам'яток у власних дослідженнях проводили, зокрема, Г. Логвин, В. Вуйцик. Найсуттєвішою, із оглядом майже усіх відомих пам'яток скульптури Львова, залишається праця В. Любченка "Львівська скульптура XVI-XVIIст.". Фахово точні й аргументовані спостереження стосовно генезису та стилістики українського мистецтва XVI-XVIIст. викладені в працях В. Овсійчука. Це дозволило авторові обґрунтувати чинність в Україні ренесансної та барокової стилістики, тобто те, що українське мистецтво не лише рівноправний учасник світового культурного процесу

XVI-XVIII ст., а й творець свого неповторного стилю. У книзі "Українське барокко та європейський контекст" міжнародний авторський колектив розглянув українське барокове мистецтво, і що найважливіше для нас скульптуру і архітектуру, як одну із національних шкіл цього великого стилю.

Для вивчення західноукраїнської, зокрема львівської, рококової пластики непересічне значення має діяльність львівської картинної галереї. Зокрема, виставки львівської скульптури XVIII ст. у 1987 та 1989 роках стали важливим джерелом для сучасних дослідників.

Та все ж, при значній кількості архітектурних розвідок, праць присвячених львівській скульптурній школі XVI-XVIII ст. спеціальних досліджень з питань історико-художнього розвитку скульптурного декору Західної України нема. Загальний огляд бібліографії, аналіз цілого ряду джерел свідчить, що визріла необхідність у цілісному дослідженні західноукраїнської декоративної пластики, з врахуванням усього комплексу відомих на сьогодні у мистецтвознавчій науці джерел, архівних, іконографічних документів, а найголовніше реальних пам'яток, що дійшли до нашого часу.

Отже, можемо констатувати, що у дослідженні цього виду українського мистецтва склалася певна **проблемна ситуація**. Усвідомлення її важливості для розвитку сучасного декоративно-скульптурного мистецтва в Україні, а також важливості для розвитку одного з напрямів вітчизняного мистецтвознавства дало поштовх нашому дослідженню і впевненість у його актуальності.

Виходячи з цього **метов дисертації** стало – дослідження і доведення на прикладі пам'яток XVII-XVIII ст. поступально-го і безперервного характеру історико-художнього розвитку

скульптурного декору в архітектурі західноукраїнських земель; виявлення автохтонності багатьох його національних особливостей, а також здатності місцевого скульптурного осередку адаптувати і творчо переосмислювати європейські культурні новації.

У процесі дослідження ставився ряд конкретних завдань, зокрема:

- виявити і проаналізувати історико-культурні витoki західноукраїнського архітектурного декору;
- розкрити художньо-функціональну роль скульптурного декору в образній структурі західноукраїнських архітектурних ансамблів XVII-XVIIIст.;
- виявити найхарактерніші локальні особливості декору в контексті українських традицій та новацій західноєвропейської стилістики;
- проаналізувати зв'язок функціональних, конструктивних та художніх властивостей архітектурного декору;
- провести класифікацію та типологізацію основних елементів західноукраїнської декоративної пластики XVII-XVIIIст.

Предметом дослідження стали особливості розвитку скульптурного декору Західної України XVII-XVIIIст. Об'єктом дослідження обрано пам'ятки скульптурної пластики західноукраїнської архітектури вазначеної доби. Виходячи з того, що значна кількість пам'яток не вціліла, або дійшла до нас у значно зміненому або знищеному вигляді, авторці довелося провести дослідження фотодокументів із архівів Львова, Києва, Кракова і залучити їх до об'єкту наукової уваги.

Хронологічні межі дисертації сягають Галицько-

Волинської доби (середини XIIст.). Науковий аналіз скульптурного декору як окремого явища, виходячи з мети дисертації, проводиться в межах XVII-XVIIIст.

Територіальний ареал обмежений землями Західної України (у історичному варіанті - галицько-волинські землі). Пристосовно до сучасної карти Європи - це Львівська, Тернопільська, Івано-Франківська, Чернівецька, Волинська, Хмельницька, частково Житомирська області України, Ряшівське та Перемишльське воєводства Польщі.

Методологічною основою дослідження обрано принцип історизму, а також системний підхід до матеріалу, у відповідності з чим пам'ятки західноукраїнського скульптурного декору часто аналізувалися на міждисциплінарному - мистецтвознавчому, історичному, філософському, етнографічному - рівні. Науково-аналітичним інструментом дослідження найчастіше виступав метод художньо-історичного порівняння. Окрім того, більш вузьке дослідження структури та класифікація композиційних схем скульптурного декору визначили потребу застосування структурно-типологічного методу, насамперед до пам'яток частково вцілілих або маловідомих, що вперше вводяться в науковий обіг.

Наукова новизна дисертації зумовлена, насамперед, метою і завданнями здійсненого дослідження, так як спроба комплексного, монографічного характеру, наукового висвітлення процесів, особливостей і наслідків розвитку західноукраїнського скульптурного декору XVII-XVIIIст. здійснена, по-суті, вперше. Новітньою, у значній мірі, є спроба аналітичного осмислення національних особливостей скульптурного оздоблення західноукраїнської архітектури, а рівнозначно - і цілого ряду аналогій, виявлених у процесі порівняльного

аналізу пам'яток України, країн Східної і Західної Європи.

Наукове значення дисертації і перспектива практичного використання результатів роботи полягають в реальності їх застосування для розв'язання як специфічних, так і загальних проблем сучасного мистецтвознавства, досконалості навчальних програм з історії українського мистецтва, подальшої публікації одноім'яної монографії, а також введенні в науковий обіг раніше невідомих пам'яток західноукраїнського скульптурно-декоративного мистецтва.

Апробація основних положень дисертації здійснена у трьох доповідях на наукових конференціях, а також у п'яти наукових публікаціях. Результати і висновки дослідження розглядалися на засіданнях кафедри історії та теорії мистецтва, а також Вченої Ради Львівської Академії Мистецтв.

Структура і обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку літератури по темі даного дослідження загальним обсягом 180 сторінок. Додатком до тексту є 165 ілюстративних таблиць, які включають 340 фотографічних та графічних ілюстрацій. Весь ілюстративний матеріал виконаний власноручно авторкою дисертації з оригінальних пам'яток.

Зміст та основні положення дисертації.

У вступі обгрунтовано вибір теми, її актуальність, визначені мета і завдання дослідження, цінність для мистецтвознавства, методологічні принципи розв'язання дисертаційної проблематики. Література, як вітчизняна, так і зарубіжних авторів, розглядається із дотриманням хронологічного принципу, що дозволило прослідкувати також історіографію

питання та її сучасний стан.

Глава перша "Витоки та особливості розвитку декоративної пластики Західної України". Глава складається із двох частин:

I.1. Історико культурні передумови західноукраїнського скульптурного декору.

I.2. Еволюція декору в архітектурі XVII-XVIIIст.

Лінія генезису декоративного різьблення в Західній Україні сягає Галицько-Волинської доби. Зокрема, від побудови князем Ярославом Осмомислом Успенського собору в Галичі можна вести мову про широке застосування декоративної пластики в західноукраїнській мурованій архітектурі. Протягом п'яти століть архітектура, а з нею і скульптурний декор пройшли декілька етапів художньо-стильового розвитку. І у кожному з них можна виділити суто українські форми художньої творчості, які в одних випадках складають цілковиту основу мистецьких пам'яток, а в інших проступають як відгук давнього національного художнього мислення. Розв'язання цих проблем переконало нас у тому, що доба XVII-XVIIIст. стала одною з найбільш плідних і творчих в історії західноукраїнського скульптурного мистецтва, бо акумулювала в собі надбання цілого ряду попередніх епох.

Пропонована концепція мистецького процесу тісно пов'язана із суспільними чинниками і має цілком реальне форматворче підґрунтя. Вона відбиває декілька етапів еволюції декоративної пластики Західної України впродовж XVII-XVIIIст. Започаткований у другій половині XVIст. ренесанс став на початку XVIIст. домінуючим у декоративній деталі. Окрім того, одночасно відбувався поступовий процес асиміляції в західноукраїнському скульптурному декорі за-

хідно- та північноєвропейських маньєристичних і барокових форм. Це важливий момент, який пояснює частково те, що пошуки нових архітектурних рішень на початку XVIIІст. велися дещо поверхнево, швидше за все у декоративному плані. Виявляється тенденція до змішування усіх відомих на той час стилів починаючи від романського і закінчуючи бароковим. Це, по-суті, ознаки формування в Україні власне барокової стилістики, яка тяжіла не лише до синтетичності, а й до оновлення ренесансної концепції, яка, за влучною характеристикою В. Овсіючука "сприяла концентрації творчого процесу на гуманістичних позиціях".

Художні процеси другої половини XVIIІст. мають певну цілісність. Весь період можна вважати етапом становлення українського бароко, в межах якого відбувалися і перехід до барокової художньої свідомості, і зміна образних моделей всередині самого явища. Загальна зміна пов'язана з посиленням явищ експресивного характеру, фольклоризму, спробами виходу з-під панівного впливу окремих значних осередків, що не могло не вплинути на еволюцію скульптурного декору. Зауважимо, що набутий досвід стилістичних пошуків найбільш своєрідно модифікували й продовжували західноукраїнські провінційні скульптурні школи Жовкви, Самбора, Бережан та ін.

30-і роки XVIIІст. дали новий поштовх до розвитку української барокової пластики, по-суті формується зрілий національний стиль. Пояснюється це принаймі двома важливими і взаємопов'язаними причинами. Перша: XVIIІст. нагромадило великий творчий потенціал, мистецький розвиток набув енергії, що шукала виявлення, кожна із ліній розвитку прагнула свого логічного вивершення. Друга: самі непересічні постаті

митців, що піднімали масштабні експерименти, вивільняли естетичну яву. Тоді водночас працювало чимало архітекторів і скульпторів першої величини - Пінзель, Вітте, Фесінгери, Меретин, Гижицький та ін. Більшість з них мали європейську освіту і були озброєні найновішими на той час художніми знаннями.

Підсумовуючи можна твердити, що розвиток західноукраїнського мистецтва, та декоративної пластики як невід'ємної його частини, попри надзвичайно складні історичні та суспільні умови, поступово йшов по висхідній лінії. Основні художні зміни XVII-XVIIIст. пов'язані передусім з процесами зародження і розвитку українського бароко.

Глава 2. "Проблеми синтезу архітектури і скульптурного декору".

2.1. Композиційні засади декорування фасадів.

Початковою ланкою у системі досліджуваних об'єктів є житлове будівництво Львова кінця XVI-початку XVIIст. При збереженні існуючого планування, готичної системи перекриття, створення нового художнього образу базувалося на насиченні фасадів декоративною пластикою. Очевидно, певне збагачення скульптурною орнаментикою можна пояснити впливами західно-європейського Ренесансу. Але в нових творах, чи в нових "редакціях" старих пам'яток ще мало не тільки класичного розуміння чистоти стилю (відсутність логіки у поєднанні вертикальних та горизонтальних членувань, неспівмірність окремих елементів), але навіть і запозичені готові мотиви втілені дещо безпорадно. Звичайно, будинки мають чітку систему горизонтальних членувань, за допомогою поясків і гзим-

сів. Декоративними акцентами виступають атики, віконні обрамлення, портали. Типове використання пластичного русту.

Житлове будівництво XVII ст. кардинально відрізняється від архітектури попереднього століття. Створюючи нові будинки, архітектори ігнорують місцеві традиційні форми і активно використовують арсенал декоративних засобів західноєвропейського мистецтва пізнього бароко і рококо. Повністю втрачається ще середньовічна асиметричність фасадів, створюються нові ритми, що членують фасад по вертикалі.

Окрему композиційну проблему творить вирішення фасадів палаців оборонних замків. Слід відзначити неабияку роль оборонної архітектури в утвердженні на початку XVII ст. барокової стилістики. Каземати в Бродах, палаци в Збаражі й Підгірцях сприймалися сучасниками як останнє слово будівельного мистецтва. І йдеться не тільки про використання прогресивних архітектонічних систем, але ще і про освоєння, пов'язаної з їх застосуванням, художньої мови. Із практикою оборонного будівництва пов'язана поява декоративних деталей, що стали характерними декоративними мотивами західноукраїнського цивільного будівництва. Зокрема, атиків, люкарн, балконів, картушів та ін.

Однак, безсумнівно, що головні творчі сили західноукраїнських архітекторів XVII-XVIII ст. були сконцентровані на вирішенні декоративного оформлення фасадів сакральних споруд. Тут процес архітектурної творчості набував тенденції до високої цілісності (у значенні широти охоплення видів мистецтва і їх взаємодій). Українські архітектори XVIII ст. були і скульпторами споруд. І не тільки тому, що виражали себе в абстрактних декоративних деталях, в каркасних скульптурах, які завершували проекти споруд; а інколи

виступали і виконавцями статуарної пластики. Це втілювалося найбільш повно у неподільному синтезі математично розробленого плану споруди і фантастичного поєднання увігнутих просторів, розглядаючи структуру яких, не жливо вказати, де закінчується архітектура і починається скульптура.

На основі аналізу сакральних об'єктів, і була опрацьована їх класифікація, згідно з якою усі фасади за характерними ознаками розподілилися на основні типи: кулісні, з однією вежею, з двома вежами, фронтонні.

Узагальнення наслідків дало можливість виявити:

- типологічні стандарти композиційних рішень фасадів,
- локально-географічні інваріанти,
- типологічно-хронологічні стадії еволюції.

2.2. Система прикрас інтер'єру споруди.

Багато спільного і навіть ідентичного виявляється при порівнянні декоративного вирішення інтер'єрів соборів Західної України першої половини XVIIст. Зокрема, це стосується декорування склепінь західноукраїнської сакральної архітектури першої половини XVIIст. Стяжкова ліпнина, витісняючи різьбу, стає поряд із фресковим живописом основним елементом декоративного вирішення інтер'єрів храмів. Орнаментальна пластика склепінь цього періоду базується на поєднанні двох різних конструктивних типів: перший з них - ренесансна основа циліндричного склепіння, другий - готична лінійна структура нервюр. В процесі дослідження склепінь західноукраїнських сакральних споруд XVIIст. виділено декілька головних типів композиції лінійної основи, назви яких подаються виходячи з форми, а також слідуєчи усталеній термінології. Це, зокрема, промениста основа, ромбовидна (сітчаста) основа та її похідна, в якій у місці перетину із

повздожньою віссю композиція набуває додаткові членування, основа квадратів, кесонова основа.

Від 30-х років XVIIIст. утверджується уява про інтер'єр, як про цілісний архітектурно-декоративний ансамбль. Зодчі прагнуть досягнути повної художньо-стильової єдності усіх компонентів внутрішнього оздоблення, декору стін і склепінь, форм вітарів та амвонів, живопису та різьби. Весь інтер'єр заповнює архітектурна скульптурна пластика, однак, ілежерна - живописна. Все ж, власне скульптурне багатство, сконцентроване в малих архітектурних формах вітарях та амвонах.

Глава 3. "Художні особливості орнаментальної пластики".

3.1. Конструктивно-декоративні деталі.

При всьому різноманітті архітектурних прийомів, в застосуванні скульптурних деталей є деяка визначена специфіка. Архітектори не вбачають глибокої різниці між вирішенням декору палацу і собору, міської ратуші та кам'яниці. Для них існують єдині засоби архітектурно-художньої виразності. Пропорція і пластика декоративних деталей, композиційне розміщення цих елементів мають велике значення у формуванні образу споруди, його емоційного впливу на людину. Створюючи додаткове членування, архітектурні деталі розвивають основний ритмічний лад споруди, допомагають виявити композиційний замисел автора. Знаходячись у виразних пропорційних співвідношеннях дозволяють гармонізувати споруду, забезпечують людський масштаб архітектури, формують її силует, фіксують своїм розміщенням основні вузли тектонічної системи. Рельєфна лиштва вікон та дверей, архівольти арок,

збільшуючи загальну площу цих архітектурних елементів, візуально полегшують масив стіни. Декоративні елементи екстер'єру логічно та чітко виявляють всі складові частини споруди, наочно демонструють всю складність внутрішньої структури.

Одна із головних рис західноукраїнської барокової архітектури - ускладнення конфігурації споруди, що досягається новим трактуванням конструкцій та матеріалів, і рівно ж - за допомогою відповідно трактованих або скомпонованих функціонально-декоративних елементів. Деталь споруди XVII-XVIIIст. служила одночасно двом цілям - виконувала тектонічні функції і виступала активним декоративним елементом. Адже орнаментальна пластика розміщена безпосередньо на конструктивних деталях або у тісному зв'язку з ними.

Таким чином, у функціональних архітектурних деталях парадоксально об'єднані, здавалось би, несумісні речі: інженерний розрахунок конструкції і пластична виразність форми. Навіть більше, засобами тектоніки в західноукраїнській архітектурі XVII-XVIIIст. вирішувались все ті ж пластичні завдання. Отвори, ніші, колони, балюстради, карнизи, машикулі - все творить свого роду орнамент на архітектурні теми: архітектура використовується для декорування архітектури.

Специфіка декоративного звучання конструктивних деталей розкривається в парі з функціональним навантаженням. Це дозволило об'єднати їх у декілька класифікаційних груп: портали, віконні обрамлення, атіки, ордерні деталі - колона, пілястра з капітеллю, антаблемент, фронтони, консолі, балюстрада, балкони. Бивчення фактологічного матеріалу за такою схемою дало можливість:

- виявити специфіку взаємодії окремої класифікаційної одиниці із архітектоніків споруди;
- встановити її загальні художні властивості та локальну інваріантність;
- прослідкувати формально-стильову еволюцію.

3.2. Орнаментальні мотиви. Джерела розвитку і різновиди.

Характерною ознакою західноукраїнської орнаментики XVII-XVIIIст. є певна дистанція між природою і твором мистецтва. Відтворення природніх форм не приводить до натуралізму і випадковості. Навпаки, декоративні елементи стилізовані, підпорядковані ритмічній побудові. Об'єднання найрізноманітніших типів орнаментики, підпорядкування їх ритму та логіці, дозволяє виділити декілька композиційних укладів. Це, зокрема, арабеска, мореска, канделябр, гротеск, картуш, гірлянда, фестон, антеміон, антитетичний уклад та їх похідні - канделяброва арабеска, гротескна арабеска, мореска поєднана із окуттевим орнаментом. Кількість основних композиційних схем зовсім не така багата, як це може здатися на перший погляд. Проте, поєднанням геометричної, рослинної, зооморфної орнаментики народжувались неповторні в цілості структури.

Скульптурний орнамент західноукраїнської архітектури XVII-XVIIIст. можна поділити умовно на геометричний, рослинний, зооморфний, антропоморфний, арматуру, архітектонічний, орнамент утворений зображеннями предметів матеріальної людської культури. Західноукраїнські різьбярі широко використовують елементи флори південних країв - акант, виноград, фігові листки, троянди і рододендрон, оливкові та лаврові гілки, ананаси і гранати. Величезна роль відводить-

ся анімальним елементам, які, поряд із рослинними мотивами, виступають одним із варіантів символічного коду. Це, зокрема, лев, орел, дельфін, мушля та їх похідні - лапа, паша. Найповнішим антропоморфним орнаментальним мотивом є людська фігура - інколи у формі атлантів, інколи, як опора картуша, інколи, як завершення атиків і фронтонів. До антропоморфної орнаментики належать також серафими, маски, маскарони, півфігури. У декоруванні інтер'єрів та екстер'єрів часто використовуються орнаментальні форми, що відтворюють предмети людської матеріальної культури - посуд (ваза, урна, каделябр, ліхтар, кошик), тканину (лампрекен, стрічка, шнур). Найпопулярнішими архітектонічними декоративними елементами виступають волюти й антаби.

І тут слід відзначити, що майже для кожного елемента західноукраїнської орнаментики можна знайти західноєвропейську аналогію. Однак, запозичена форма спонукала творчі пошуки. Тому абсолютно тотожні іконографічні мотиви зовсім не сприймаються як близькі аналогії, вони художньо незалежні. Тракткування орнаментальних мотивів, за рідкими винятками, значно стилізоване, що є до певної міри спадщиною візантійських традицій. І навіть у XVIII ст. орнаментика ще не зовсім звільнилася від стилізуючої дисципліни візантизуючої національної традиції. В одних випадках трактування західноєвропейської орнаментики відзначається деяким спрощенням, в інших - нескладний в деталях та ритмічній побудові орнамент на західноукраїнському ґрунті перевітлювався, набував винятково складних обрисів (виноградна лоза).

Таким чином, активний розвиток скульптурної пластики XVII-XVIII ст. був процесом консолідації попередніх напрацювань із сучасними стилістичними виявами мистецької думки.

Відбувся процес творення специфічних, локально-західно-українських виразальних скульптурних засобів.

Висновки.

1. У XVII-XVIIIст. скульптурна пластика стає характерною ознакою західноукраїнської архітектури, виразником нових естетичних уподобань, компонентом синтетичної програми декорування будівель, важливим елементом оздоби, що несе в собі необхідне естетично-емоційне забарвлення.
2. Впродовж XVII-XVIIIст. у західноукраїнській дерев'яній пластиці розвиваються і вдосконалюються національні романські та готичні традиції. Окрім того, широко використовується арсенал західноєвропейських декоративних форм. У багатьох пам'ятках узгодження цих двох джерел аспірації здається розв'язаним з вражаючою легкістю, у формах, що дивують тонким співвідношенням традиції та новачії.
3. Широке застосування при створенні декоративного образу західноукраїнської архітектури знайшла емблематика і символіка. Була утворена стійка система алегоричних фігур, їх співвідношень та атрибутів. Західноукраїнські майстри значно змінили трактування, а інколи і семантику запозичених мотивів, зацентрувавши найактуальніші на їх думку деталі.
4. Вперше на основі загальноприйнятого методу класифікації орнаментів згруповано декоративні мотиви західноукраїнських архітектурних пам'яток XVII-XVIIIст., що дозволило, константувати, що формально західноукраїнський скульптурний орнамент, за невеликими винятками не поступається арсеналу західноєвропейської орнаментики.
5. У досліджуваний період використовувались природні мате-

- ріали (камінь, дерево) та штучні маси (стук). Техніка виконання варіювала від барельєфу до круглої пластики.
6. Вмілим використанням декоративних деталей західноукраїнські архітектори і скульптори XVII-XVIIIст. добивались складних перспективних та оптичних ефектів, зокрема, значимо використання явища дифракції в композиції вівтарів і атаків.
7. Узагальнення наслідків дослідження окремих архітектурних пам'яток дозволило виділити особливості обробки фасадів:
- відсутність пластичного членування замінюється мальовничістю різьблених декоративних елементів,
 - поєднання геометричної простоти елементів із ускладненою структурою цілого,
 - органічний синтез складних архітектонічних членувань із тонким рисунком декоративної пластики.
8. Дослідження топографії та характеру зосередження різьбярських майстерень на території Західної України XVII-XVIIIст. дало можливість виділити такі середовища із суспільно-диференційованою структурою:
- організовані у цехи або незалежні на основі королівських привілеїв майстерні у великих містах - Львові, Кам'янці-Подільському, Перемишлі;
 - окремі майстерні, які не підлягали цеховій організації в малих королівських чи приватних містечках - у Жовкві, Золочеві, Самборі, Бродах;
 - майстерні у головних магнатських резиденціях, центрах великих маєтностей-латифундій. Наприклад, в Олеську (Собеських), Ляшках (Мнішків), Бережанах (Сенявських), Язлівці (Конещпольських), Збаражі (Вишневецьких), Острозі та Дубно (князів Острозь-

ких), Олиці (Радзівілів);

- майстерні при деяких монастирях - Крехсві та Шлісненську, Скиті-Манявському - василян, Львові - домініканів, Сокалю і Дубно - бернардинів.

9. Якісна оцінка ідейно-художніх властивостей скульптурного декору XVII-XVIIIст., його характерних особливостей в обов'язковою для науково обґрунтованої реставрації пам'ятників даної епохи.

За темою дисертації опубліковано:

1. Студницька М. Р. Європейська стилістика у скульптурному декорі західноукраїнської архітектури // Нові дні. - Торонто, 1995. - №44. - с. 28-29.
2. Студницька М. Р. Проблема світла в українській архітектурі XVII-XVIIIст. // Нові дні. - Торонто, 1995. - №46. - с. 29-30.
3. Студницька М. Р. Атики Львова XVI-XVIIст. // Альманах'95-96. - N 2. - 1997. - с. 73-74.
4. Студницька М. Р. Дослідження львівської рококової скульптури польськими мистецтвознавцями на початку ХХст. // Наукові читання Св. Гординського. - Львів, 1997. - с.98-103.
5. Студницька М. Р. Атики в архітектурі Західної України: структура і стилістика. // Народознавчі зошити. - 1997. - N I. - с. 33-36.

Studnitska M. Sculptural decorum of West-Ukrainian architecture of XVII-XVIII centuries.

The dissertation is submitted for the obtaining of Master of Art Degree, speciality 17.00.06 – Decorative-applied arts, Lviv Academy of the Ministry formation of Ukraine, Lviv, 1997.

The genesis and the features of development of decorative plastic art in West-Ukrainian architecture during XVII-XVIII centuries as well as the art-functional role's problems of sculptural decorum in graphic structure of architectural ensembles have been studied. The interaction's specificity of function, harmony and of expressiveness of constructive elements form has been investigated. Characteristic local peculiarity in West-Ukrainian baroque architectural decorum in the context of Ukrainian traditions and innovations of West-European stylistic device have been revealed. Classification and systematization of ornaments and compositional constructions of sculptural plastic art has been implemented for the first time.

Key words: *West-Ukrainian architecture of XVII-XVIII centuries, sculptural decorum, baroque, classification, art-stylistic devices.*

Студницька М.Р. Скульптурний декор в архітектурі Західної України XVII-XVIII вв.

Дисертація на соискание учёной степени кандидата искусствоведения по специальности 17.00.06. – Декоративное и прикладное искусство. Львовская Академия Искусств Министерства образования Украины, Львов, 1997.

Изучены генезис и особенности развития декоративной пластики западноукраинской архитектуры XVII-XVIII вв., проблемы художественно-функциональной роли скульптурного декора в образной структуре архитектурных ансамблей. Исследована специфика взаимодействия функции и гармоничности, выразительности формы конструктивных элементов. Выявлены характерные локальные особенности декора западноукраинской барочной архитектуры в контексте украинских национальных традиций и новшеств западноевропейской стилистики. Впервые проведены классификация и систематизация орнаментов и композиционных построений скульптурной пластики.

Ключові слова: *західноукраїнська архітектура XVII-XVIII ст., скульптурний декор, бароко, класифікація, художньо-стильові особливості.*

Підписано до друку .7.05.97. Формат 60x84/16.
Папір друк. № 1 . Друк офсет. Умовн. друк. арк. 1,8.
Обл.-вид. арк. 1,8. Умовн. фарб. відб. 2. Тираж 100. Зам. 91 .

Машинно-офсетна лабораторія Львівського держуніверситету
ім. І. Франка. 290602, Львів, вул. Університетська, 1.

451691

Ав 37.869
Мист

АВ 37.869

Мист

Мист

Мист